

DEMOCRATISCH BURGERSCHAP IN DE BIBLIOTHEEK

theorie, praktijk en mogelijkheden

Kiza Magendane & Bram Eidhof, januari 2023

KADER 1

Wat is *democratisch* burgerschap?

Er zijn veel verschillende ideeën over wat goed burgerschap is. In de notie *democratisch burgerschap* zit het idee besloten dat het voor iedereen goed is om te weten hoe we samen onze gezamenlijke problemen op kunnen lossen. Vragen als ‘wat is waar?’ ‘wat vinden we eerlijk, goed of rechtvaardig?’ en ‘hoe komen we daar?’ spelen daarbij een centrale rol. Als we samen die vragen willen beantwoorden, is het bijvoorbeeld goed om te weten hoe je je mening kan onderbouwen, hoe je met conflicten om kan gaan en op welke manieren je het verschil kan maken. En wat je vervolgens kan doen.

Daarbij mag iedereen zelf bepalen welke politieke of levensbeschouwelijke overtuigingen je aanhangt. De spelregels van de democratie en onze grondwet fungeren daarbij als vangrail: als bibliotheek kun je bijvoorbeeld geen antidemocratische of discriminerende partijen faciliteren in de ontwikkeling van hun burgerschap.

Democratisch burgerschap is het vermogen je te kunnen manifesteren als burger. Denk aan het vermogen om je standpunt te verwoorden en te denken over de inrichting van je buurt, stad of het land. Of door samen tot oplossingen te komen met een diversiteit aan overtuigingen, ideeën en belangen. Steeds meer bibliotheken maken werk van democratisch burgerschap door activiteiten te organiseren. Waarom eigenlijk? Deze longread verkent de rol van bibliotheek in het bevorderen van democratisch burgerschap, met een bijzondere focus op *unusual suspects*.¹

DEMOCRATISCH BURGERSCHAP ONDER DRUK

Door *fake news* en polarisatie vinden we het steeds lastiger om gezamenlijk oplossingen voor onze gezamenlijke problemen te vinden. Of überhaupt daarover in gesprek te gaan. Zo is maar liefst 8 op de 10 Nederlanders van mening dat er (heel) veel spanningen zijn tussen bevolkingsgroepen.² Segregatie neemt toe, zelfs in het onderwijs. [De Staat van het Onderwijs](#) (2022) signaleert dat segregatie naar migratieachtergrond in het primair onderwijs is toegenomen, terwijl de segregatie in het

¹ Deze longread is gebaseerd op inzichten uit interviews met diverse experts en de literatuur (zowel binnen als buiten de bibliotheeksector). Met de *unusual suspects* bedoelen we burgers die weinig tot niet deelnemen aan bestaande programma's rondom democratisch burgerschap in de bibliotheek (zie ook Kader 4).

² Schmeets, H. en De Witt, S. (2017). *Gerapporteerde spanningen in de samenleving en de eigen ervaring daarmee*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

voortgezet onderwijs gelijk is gebleven. Daarnaast signaleert de Inspectie van het Onderwijs dat vo- en mbo-scholen het uitdagend vinden om burgerschapsonderwijs vorm te geven.³ Het vertrouwen in de overheid is recentelijk gekelderd tot 30% en ook onderling vertrouwen tussen mensen neemt af.⁴ Maar liefst 6 op de 10 jongvolwassen tussen de 18 en 25 jaar voelt zich politiek machteloos.

De democratische lasten en lusten zijn bovendien niet gelijk verdeeld. Jongeren in het middelbaar beroepsonderwijs voelen zich vaker machteloos. Ook volwassen praktisch opgeleiden voelen zich vaak te min om deel te nemen aan burgerinitiatieven, gaan minder vaak stemmen en zijn sterk ondervertegenwoordigd in de Tweede Kamer⁵. Niet of je burger bent, maar welk diploma je hebt lijkt steeds belangrijker te worden, constateerden Bovens en Wille in *Diplomademocratie*. In het boek *Nepparlement* bevestigen politicologen Armen Hakhverdian en Wouter Schakel op basis van empirische analyses dat het parlement vooral de belangen van theoretisch opgeleiden en rijke Nederlanders behartigt.

Het goede nieuws is dat er nog wel steun is voor de democratie en rechtsstaat als uitgangspunten voor onze samenleving. En dat er plekken zijn waar mensen van verschillende achtergronden elkaar tegen komen. Zoals in de bibliotheek.

IN DE BIBLIOTHEEK WORD JE BURGER

De publieke ruimte is een plek waar burgers, in al hun verschillen, invulling geven aan de samenleving. De bibliotheek wordt gezien als een belangrijke actor om *betekenisvolle frictie* in de publieke ruimte te bevorderen. Betekenisvolle frictie betekent dat burgers uitgedaagd worden om buiten hun bubbels te stappen en op een veilige manier hun perspectieven met anderen te delen en zo samen oplossingen te realiseren voor gezamenlijke problemen. Zo leren burgers hun standpunten te verkondigen, maar ook om naar de ander te luisteren, zelfs als ze de ander haten. Een voorwaarde voor betekenisvolle frictie is dat een burger 1) de ander als medeburger accepteert en respecteert, 2) bereid is om zich in de ander te verplaatsen en van standpunt te wisselen en 3) bereid is om gezamenlijk de publieke ruimte vorm te geven en samen te werken aan een gezamenlijk doel.

De bibliotheek is bij uitstek de facilitator van betekenisvolle frictie dankzij haar van oudsher publieke en onpartijdige karakter. Het is een open platform waar burgers kennis en verhalen kunnen uitwisselen. Met andere woorden: democratisch burgerschap bevorderen zit impliciet in veel activiteiten van de bibliotheek. Het is dus logisch dat de bibliotheek werk maakt van democratisch burgerschap. Het is ook niet te ver gezocht als de bibliotheek het bevorderen van democratisch burgerschap als onderdeel van haar missie beschouwt.

DE VIJF ROLLEN VAN DE BIBLIOTHEEK

Op basis van de literatuur en de interviews met experts identificeren we de volgende specifieke rollen van de bibliotheek ter bevordering van democratisch burgerschap:

A. Bron van informatie over maatschappelijke vraagstukken, bijvoorbeeld via boeken,

voorlichting of programma's. De bibliotheek laat burgers kennismaken met meerdere perspectieven op een vraagstuk zodat ze vanuit hun ervaringen afgewogen beslissingen kunnen maken in het democratisch proces.

B. Podium en verbindend platform, waar

verschillende mensen en partijen samenkomen die elkaar anders niet tegen zouden zijn gekomen. De buurtbewoner en de wethouder, of de timmerman en de advocaat.

C. Oefenplaats voor democratisch burgerschap,

waar je je burgerschapscompetenties kan ontwikkelen. Met andere woorden, je kan concrete kennis en vaardigheden leren waarmee je het verschil kan maken. Zelf, samen of via de politieke instituties. Burgers maken zich bijvoorbeeld een taal eigen om hun emoties en ideeën te uiten, leren naar de ander te luisteren en hoe ze invloed kunnen hebben. Zo leren ze betekenisvolle frictie aangaan.

D. Gids en ondersteuning in zelforganisatie,

waarbij gemarginaliseerde groepen ondersteund worden om zich te uiten en om maatschappelijke verandering te realiseren. De bibliotheek sluit aan op wat er in de stad en de wijk gebeurt, en helpt de bewoners om zich te uiten en mee te doen aan het democratisch proces.

³Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs

⁴Engbersen et al. (2021). De laag-vertrouwen samenleving. De maatschappelijke impact van COVID-19 in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam & Nederland. 5e meting. Kenniswerkplaats Leefbare Wijken.

⁵Visser (2018). Towards a cultural explanation of political non-participation in citizens' initiatives: Feelings of entitlement and a 'taste for politics'. *MA - Sociology of Culture, Media and the Arts*; Eidhof (2021). Waarom er straks weer amper MBO'ers in de Tweede Kamer zitten (en hoe we dat kunnen voorkomen). *Volkskrant*, 10 maart 2021.

Het innemen van deze rollen, en de vierde rol in het bijzonder, past in een bredere trend van *community librarianship*, gepopulariseerd door [David Lankes](#) en in Nederland [omarmd door diverse bibliotheken](#). De bibliotheek is vanuit deze filosofie niet een passieve observator van maatschappelijke ontwikkelingen, maar een actieve speler die midden in de samenleving maatschappelijke groepen steunt om bij

te dragen aan positieve verandering (*community building*). Onpartijdigheid is vanuit deze filosofie niet een excuus om zich niet uit te spreken of te verzetten tegen maatschappelijk onrecht, maar een verantwoordelijkheid om mee te bouwen aan een inclusieve publieke ruimte waar betekenisvolle frictie plaatsvindt.

KADER 2

Keuzes ten aanzien van neutraliteit als ambitie

Het blijkt in de praktijk niet makkelijk om het neutrale karakter van de bibliotheek vorm te geven. Zowel aan de collectie, het systeem om boeken aan te bevelen en de programmering liggen er bepaalde keuzes en waarden ten grondslag. Explicitering van deze waarden is de eerste stap richting een inclusieve bibliotheek. In plaats van neutraliteit, kan ook de waarde van onpartijdigheid worden omarmd, net zoals waarden die dicht bij het doel van de bibliotheek passen (zoals openheid van geest, verbinding en ontmoeting) of de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.

Een bibliotheek die strikt neutraal wil zijn heeft namelijk moeite om botsende stemmen met elkaar te verbinden. Enerzijds omdat de programmering een *bias* kan hebben, maar juist ook omdat bepaalde stemmen in het maatschappelijke debat tegen het neutrale karakter van de bibliotheek indruisen. Als de bibliotheek een politieke partij of een maatschappelijke organisatie die etnische en culturele minderheden uit wil sluiten wel of juist geen podium wil bieden, dan dient de bibliotheek expliciet te zijn over deze keuzes en medewerkers daarin mee te nemen. Hetzelfde geldt wanneer de bibliotheek bijvoorbeeld een nadrukkelijke positie kiest om in de programmering ruimte te geven aan gemarginaliseerde groepen. Voor beide situaties is legitimering nodig.

Ook ontmoeting faciliteren tussen burgers die elkaars wereld nog niet kennen, maar bereid zijn om van elkaar te leren, kent een onderliggende waarde. Een belangrijke voorwaarde voor democratisch burgerschap is immers het gelijkheidsprincipe. Alle burgers zijn gelijk voor de wet en hebben een gelijke stem in onze democratie. Dat betekent dat een democratische bibliotheek zich wel op een groep twijfelaars kan richten, maar moeilijk een podium kan bieden aan groepen burgers die niet meer in het democratisch proces geloven en de ervaringen of rechten van andere burgers ontkennen.

BESTAANDE PROGRAMMA'S EN INITIATIEUEN

Van *human libraries* tot hoorcolleges over *fake news*, van burgers die met journalistiek op onderzoek uitgaan, *escape rooms* over democratie – steeds meer bibliotheken organiseren activiteiten die te maken hebben met burgerschap. [De inspiratiegids van Rijnbrink](#) biedt bijvoorbeeld een overzicht aan programma's die bibliotheken kunnen uitvoeren rondom democratisch burgerschap. Een verkenning van *NextValue Research* dat in opdracht van KB werd gepubliceerd identificeerde in 2020 in totaal 93 activiteiten in 57 basisbibliotheken die (ook) aandacht besteedden aan democratisch burgerschap.

De geïdentificeerde programma's variëren qua vorm, omvang en rollen die de bibliotheek inneemt⁶. In sommige gevallen stelt de bibliotheek zich op als een platform, door een podium te bieden voor discussie en debat. In andere gevallen treedt de bibliotheek op als curator, door de collectie rondom maatschappelijke thema's te organiseren en leesclubs te starten. Af en toe neemt de bibliotheek de rol van opleider op zich, door mensen meer of minder gericht burgerschapskennis en -vaardigheden bij te brengen.

Uit een breed overzicht van programma's en initiatieven zijn er een paar programma's die in het bijzonder de moeite waard zijn om te benoemen en als voorbeeld kunnen fungeren voor bibliotheken die programma's rondom democratisch burgerschap willen ontwikkelen en uitvoeren. Deze programma's vallen op omdat ze voorbij de klassieke opstelling gaan waar mensen in de bibliotheek naar een verhaal komen luisteren, maar een interactie met de stad opzoeken.

- [Deventer denkt mee Festival](#) – de bibliotheek gaat de stad in om het perspectief van de bewoners te verzamelen. Deze inzichten worden op een festival middels een talkshow met lokale politici besproken.
- [ProDemos Schuift aan](#) – samen met maatschappelijke organisaties (inclusief de bibliotheek) het democratisch proces in Nederland uitleggen aan doelgroepen die geen vertrouwen hebben in de overheid en het vermogen missen om te participeren.
- [Agenda van de Stad](#) – de bibliotheek in Hengelo en Enschede werkt samen met de lokale omroep 1Tweente om inwoners te informeren over actuele thema's. In een periode van drie maanden wordt een actueel thema uitgelicht.
- [Vrijheidsdagen](#) – 20 bibliotheken in Gelderland werken in samenwerking met Rijnbrink met prikkelende programma's rondom vrijheid en democratie, met een bijzondere focus op jongeren en ROC's.
- [Raadslid uitlenen](#) – naast boeken konden bewoners van Hogeland ook kandidaat raadsleden lenen. Een *human library* waar bewoners in gesprek kunnen gaan met lokale politici.

Het buitenland en de actievere rol van de bibliotheek

Ook bibliotheken in het buitenland houden zich bezig met democratisch burgerschap. Denk aan [de openbare bibliotheek van Toronto](#) die in haar serie over het maatschappelijke middenveld ook aandacht besteedt aan democratie. Of de [Data Democracy Lab](#), mede-gefaciliteerd door de openbare bibliotheek van Aarhus die zich wil [ontwikkelen als een hub voor democratie](#). Deze en andere voorbeelden komen overeen met bestaande initiatieven in Nederland, maar het grootste verschil is de positionering van de bibliotheek. Bibliotheken in Denemarken (Aarhus), net als in Finland en Amerika, nemen een prominente rol in het maatschappelijke debat.

In Finland hebben bibliotheken een expliciete opdracht om aan burgerschapsvorming te doen. In de VS durven bibliotheken op te komen voor het informatierecht van burgers en privacy, maar ook programma's voor [dak- en thuislozen](#) te maken en gemarginaliseerde groepen te ondersteunen in hun politieke strijd. Hoogleraar Frank Huysmans vermoedt dat er in Nederland minder aandacht is voor de rol van de bibliotheek ter bevordering van democratisch burgerschap omdat beleidsmakers zich hier nog onvoldoende realiseren hoe broos de democratisch rechtsstaat is.

⁶ De interne quick-scan van *NextValue Research* in opdracht van KB identificeerde 16 verschillende soorten programma's, variërend van lezingen en collegereeksen, dialoog naar aanleiding van documentaire en film, praatprogramma's en dialoog tussen burgers onderling.

Hoewel bibliotheken steeds meer aandacht besteden aan democratisch burgerschap in hun programmering, constateren we ook een aantal tekortkomingen. Zo ontbreekt er, op een paar uitzonderingen na, een bewuste strategische keuze om actief rondom democratisch burgerschap te programmeren. Bestaande programma's lijken niet primair gemaakt om democratisch burgerschap te bevorderen, maar om in een bestaande discussiereeks te passen. Daarnaast richten de meeste programma's zich doorgaans op slechts een enkel ingrediënt

van democratisch burgerschap, zoals informatieoverdracht en gedachte-uitwisseling. Zelden zien deelnemers tastbaar resultaat van hun deelname of betrokkenheid, terwijl zulk resultaat wel nodig is om duurzaam gemotiveerd te raken en geloof in eigen democratisch kunnen te ontwikkelen. Tot slot trekt het karakter en het niveau van de programma's vooral de participatie-elite (door ons ook de *usual suspects* genoemd): wit, hoogopgeleid en van middelbare of hogere leeftijd.

Wie zijn de *unusual suspects* en waarom verdienen zij aandacht?

Hoewel alle burgers voor de wet gelijk zijn, verschilt hun mate van politiek betrokkenheid. Zoals eerder genoemd, is *opleidingsniveau* een bepalende factor in de mate waarin mensen politiek actief zijn. Het is niet verassend dat alle experts in dit onderzoek erkennen dat bestaande programma's rondom democratisch burgerschap de praktisch opgeleiden niet bereiken. Naast opleidingsniveau hangen andere kenmerken samen met de mate van politieke participatie. Zo laat het [Nationale Kiezersonderzoek](#) al jaren zien dat naast opleidingsniveau, ook *leeftijd*, politieke kennis en politiek vertrouwen samenhangt met de bereidheid van burgers om te gaan stemmen. Academisch opgeleiden stemmen vaker dan praktisch opgeleiden, en ouderen stemmen vaker dan jongeren.

Naast opleiding en leeftijd speelt *migratieachtergrond* ook een rol. Autochtone Nederlanders stemmen vaker dan bi-culturele Nederlanders, zowel landelijk als lokaal. Dat laatste blijkt bijvoorbeeld uit een onderzoek dat het Amsterdamse *Institute for Migration and Ethnic Studies* al sinds 1994 iedere vier jaar uitvoert. Zo was de opkomst bij de gemeenteraadverkiezingen in 2014 en 2018 onder alle Amsterdammers respectievelijk 50,3 en 52,3 procent. Onder Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse Amsterdammers [schommelde dat rond de 25 procent](#). Driekwart van de jongeren met een migratieachtergrond ging bij de vorige gemeenteraadsverkiezingen niet stemmen. Ook in Rotterdam is een [vergelijkbaar patroon](#) te zien. Het rapport [Atlas van Afgehaakt Nederland](#) (2021) over demografische segregatie laat zien dat Nederlanders met een migratieachtergrond een achterstandspositie innemen, ondanks het feit dat ze geografisch gezien vaak in welgestelde steden en regio's wonen.

Kortom, *opleiding, migratieachtergrond en leeftijd* hangen samen met de mate van politieke participatie. Wie een programma wil ontwikkelen om democratisch burgerschap te bevorderen dient daarom rekening te houden met groepen die nu al participeren en groepen die al afgehaakt zijn of dreigen af te haken. Volgens hoogleraar Evelien Tonkens is het geen ramp als de bibliotheek in haar programmering de *usual suspects* bereikt. Het feit dat mensen bij de programma's van de bibliotheek aanhaken betekent dat ze als burgers de behoefte hebben om zich te informeren en te ontwikkelen. De bibliotheek kan hen daarin helpen. Volgens de onderzoekers zit de zoektocht meer in de vraag of de bibliotheek meer moet focussen op groepen die anders niet zouden participeren zonder een zetje in de rug te krijgen. Het is een vraag die de moeite waard is om te beantwoorden gezien de beperkte middelen en de ambitie van de bibliotheek om een neutrale speler te zijn die een bijdrage wil leveren aan een inclusieve publieke ruimte.

De geconsulteerde experts bevestigen unaniem dat de bibliotheken in hun programmering nog niet het gouden ei hebben gevonden om de *unusual suspects* te bereiken⁷. Met andere woorden, daar waar de bibliotheek als gelijktrekker werkt voor groepen die thuis niet in aanraking met boeken komen, of de ruimte hebben om te studeren, lijken de meeste programma's rondom democratisch burgerschap in de bibliotheek nog niet in staat om voorbij de participatie-elite te programmeren.

Het ontwikkelen van programma's die zich richten op de *unusual suspects* hoeft niet ten koste te gaan van bestaande programma's die de participatie-elite al bedienen. Het is vooral de vraag of de bibliotheek in het ontwikkelen van welk programma dan ook, zich bewust is van bestaande blinde vlekken en het feit dat specifieke doelgroepen niet deelnemen het democratisch proces. Ook burgers die ongeletterd zijn of de taal moeten leren zouden ook in staat gesteld moeten worden om deel te nemen aan het programma over democratisch burgerschap in de bibliotheek.

MOGELIJKHEDEN EN STRATEGIEËN

Alles bij elkaar is er voldoende aanleiding voor de bibliotheek om een actieve rol te spelen in de bevordering van democratisch burgerschap in de stad, specifiek om gelijkere democratische kansen te bieden aan de *unusual suspects*. Bestaande programma's en partners bieden een goede basis om aan de slag te gaan. De volgende strategieën worden daarbij als kansrijk gezien:⁸

In de invulling van nieuwe programma's en in een poging om nieuwe doelgroepen te bereiken kan de bibliotheek voortbouwen op de eigen bestaande programma's en netwerken. Programma's rondom leesvaardigheid bieden bijvoorbeeld een goede basis om mensen te informeren en mee te laten praten over maatschappelijke ontwikkelingen. Bestaande partners kunnen ook een actieve rol spelen in het vormgeven en uitvoeren van programma's rondom democratisch burgerschap.

1. In het verlengde van de vorige observatie kan de bibliotheek *bestaande methodes inzetten*. De stichting Dialoog in Utrecht en ProDemos hebben bijvoorbeeld specifieke inclusieve methodes ter bevordering van een open uitwisseling van gedachten en kennis rondom democratisch burgerschap.
2. De bibliotheek kan *bestaande voorzieningen beschikbaar stellen* of juist nieuwe voorzieningen in het leven roepen om gemarginaliseerde groepen gericht te ondersteunen. Denk daarbij aan printers, fysieke ruimte en digitale voorzieningen zoals de mediatheek of een podcastruimte. Dit is een relevante rol gezien de verzwakte rol van buurtcentra en de kosten die gepaard gaan met de huur van een ruimte of het organiseren van een campagne. Naast deze voorzieningen kan de bibliotheek actiegroepen ook van begeleiding voorzien om hun campagnes effectiever uit te voeren.
3. Samenwerking tussen bibliotheken (bijvoorbeeld tussen de G4-bibliotheken) *op basis van vergelijkbare vraagstukken*.
4. In plaats van de *unusual suspects* naar de bibliotheek te willen halen, kan de *bibliotheek naar de unusual suspects toe*. Dat betekent dat de bibliotheek geen ambitie hoeft te koesteren om de unusual suspects naar de bibliotheek te halen om naar praatprogramma's te luisteren. In plaats daarvan kan de bibliotheek de unusual suspects juist ontmoeten op plekken waar ze al zijn. Denk hier aan mbo-scholen, de markt en de voetbalvereniging.
5. *Unusual suspects* kunnen betrokken worden door hen te laten programmeren en activiteiten te laten ontwikkelen. Debatcentrum Argan in Amsterdam Nieuw-West en Schouwburg Concertzaal Tilburg hebben daar goede ervaringen mee⁹.

De gepresenteerde opties hier zijn nog breed, en dienen met specifieke programma's te worden geïllustreerd. In de gids die als aanvulling op deze longread wordt gepubliceerd, delen we de ervaringen van enkele bibliotheken die experimentele programma's hebben uitgevoerd waarin onder andere inzichten uit deze longread zijn toegepast.

⁷ Dit onderzoek richt zich op jongeren (met name vmbo en mbo), praktische opgeleiden en Nederlanders met een migratieachtergrond. De landelijk trend is dat deze groep minder participeren. In de Stad Utrecht zijn het met name mensen uit armere wijken die minder stemmen. Dit betekent dat sociaal-demografische kenmerken samenhangen met de mate van politieke participatie. Zie ook Kader 4.

⁸ Deze strategieën concentreren zich op Bibliotheek Utrecht (samen met BiSC opdrachtgever van het onderzoek dat resulteerde in deze longread), maar zijn ook relevant voor andere bibliotheken in de regio Utrecht en daarbuiten.

⁹ Zoals in dit [NRC artikel](#) (december 2021) te lezen valt.

DOELEN STELLEN

Wie het democratisch burgerschap van *unusual suspects* wil bevorderen staat voor een waardevolle en uitdagende maatschappelijke missie. Daarbij helpt het om heldere, niet-vrijblijvende doelen te stellen. Dat werpt licht op wat in het algemeen geldt: hoe ambitieuzer het doel, hoe intensiever het project of programma moet zijn. We maken daarbij onderscheid tussen de volgende type doelen:

1. We organiseren een activiteit
2. Mensen komen opdagen
3. Mensen doen mee
4. Mensen leren duurzaam (impact op de deelnemers)
  - a. Over een onderwerp
  - b. Kennis en vaardigheden om zich als burger te manifesteren
  - c. Dat het mogelijk is om de buurt, wijk, stad of de wereld te veranderen
  - d. Zichzelf te organiseren
5. Mensen agenderen onderwerpen
6. Mensen veranderen iets (impact op de wereld)

De bibliotheek dient hierin realistisch te zijn door niet alles zelf te willen doen en goede samenwerking met de juiste partners te zoeken. De bijdrage van de bibliotheek is vooral die van katalysator en facilitator. Het is immers aan burgers zelf om met de opgedane kennis en inspiratie aan de slag te gaan.

KANSRIJKE OPLOSSINGSRICHTINGEN

Samengevat zien we de volgende kansrijke oplossingsrichtingen voor bibliotheken om aan de slag te gaan met democratisch burgerschap:

- Maak democratisch burgerschap *een integraal onderdeel* van de bibliotheek. Het gaat hierbij niet om specifieke programma's rondom één thema, maar om de integratie van de vier genoemde rollen van de bibliotheek.
- Kies voor twee of drie afgebakende doelgroepen van *unusual suspects*, zoals leerlingen en studenten in het vmbo en mbo, praktische opgeleide volwassen Nederlanders en mensen met een migratieachtergrond met een taalbarrière.
- Breng focus aan en **maak het rondje af**: in plaats van vele korte activiteiten is het kansrijker om minder activiteiten te doen en deelnemers niet alleen te informeren of te laten discussiëren, maar in projecten voor tastbare impact te zorgen, zodat ze ervaren en zien dat ze verschil hebben gemaakt. Het voorgaande kun je zien als een rondje, in de zin dat mensen van interesse of intentie uiteindelijk naar een tastbaar resultaat gaan: dat is in menselijk handelen nodig om duurzaam gemotiveerd te raken.
- Draai de rollen om: geef de *unusual suspects* verantwoordelijkheden en zie hun onbenutte kwaliteiten in plaats van ze als louter hulpbehoevend te zien, zoals vaak wordt gedaan.
- Faciliteer door een sterke *opportunity structure* te bieden, met gerichte ondersteuning. De ervaring leert dat ook vmbo-leerlingen in staat zijn om maatschappelijk verschil te maken en maatschappelijke problemen te agenderen, mits ze goed begeleid en gefaciliteerd worden, zowel qua mensen, netwerk als middelen.

Om deze oplossingsrichtingen te laten slagen dient het ontwerp en de uitvoering van programma's uiteraard rekening te houden met de lokale context.

COLOFON

Auteurs

Kiza Magendane, Kizason Connect
Dr. Bram Eidhof, bureau Common Ground

Opdrachtgever

BiSC Utrecht
Bibliotheek Utrecht

Referentiegroep

Deirdre Carasso
Joost Zijderveld
Margot Nicolaes

Ontwerp en redactie

Tobias van der Horst

Eindredactie

Thijs de Groof

Vormgeving

Sharon Hamers, studio droombeeld

Experts en respondenten waarmee in 2022 gesproken is

Jorinde Luyt, Utrecht in Dialoog
Menno Hurenkamp, Universiteit van Humanistiek
Evelien Tonkens, Universiteit van Humanistiek
Fleur Poot, Prodemos
Rens Bleijenberg, Bibliotheek Deventer
Frank Huysmans, Universiteit van Amsterdam
Georges Elissen, Rijnbrink
Erik Boekesteijn, Storyhouse/Koninklijke Bibliotheek
Marjolein Oomes, Koninklijke Bibliotheek
Alice van Diepen, Bibliotheek Deventer
Paul Broekhoff, Kunstmuseum
Erik Reuvers, Probiblio

© Januari 2023